

SAMBAND

No. 48. April 1912.

"Samband", — fortsættelse af kvartalskriftet Valdris Helsing — udkommer hver maaned, er tilegnet bygdela-gbevægelsen og vil søge at fremme bygdela-genes formaal og arbeide for deres fremgang og trivsel. Abonnementspris, \$1.00 aaret; enkelte hefter 10 cents hvert.

Udgives af SAMBAND PUBLISHING ASSOCIATION, 322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn.

Bestyrer og redaktør:

A. A. Veblen.

ISSUED MONTHLY AT MINNEAPOLIS, MINN.

Entered as second-class matter December 5, 1910, at the post office at Minneapolis, Minn., under the Act of March 3, 1879.

Valdris Samband.

Aarskontingent 25 cents. For en dollar aaret faar man baade medlemsrettighed og bladet "Samband". Valdriser og personer gift med Valdriser kan bli medlemmer.

Embedsmænd og styre:

A. A. VEBLÉN, President, Stillwater, Minn.
BENDIX HOLDAHL, Vice President, Roseau, Minn.
A. M. SUNDHEIM, Secretary, 3205 Park Avenue,
Minneapolis, Minn.

O. A. HAIN, Minneapolis, Minn.
HARALD THORSON, Elbow Lake, Minn.
OLE ROOD, Minneapolis, Minn.

Fotografiske **Billeder af Bygdestevner** og andre møder, taget med SKAGE BROTHERS' "Cirkut" Camera, er at faa frit tilsendt til vedfødte priser. Disse billeder er særdeles gode og greie, paa double weight papir, de fleste 28 x 8 tommer store.

Nordfjordstevnerne 1910 og 11 \$1.00

Landingstevnet 1911, Hadelandstevnet 1911, Valdris-stevnet 1911, Synodens og forenede kirkes aarsmøder 1911, m. flere, 75 cents hvert.

SKAGE BROS.,

416 20th Avenue N.,

Minneapolis, Minn.

PIANOER og ORGLER

Ikke for at vise frem noget billede, men for at faa tilladelse til at henlede Deres opmærksomhed paa vort store lager af instrumenter, da det vil interessere enhver musikelskende.

Skriv efter vor katalog og nævn hvad som ønskes, piano, pipeorgel, kapelorgel eller husorgel. Nævn "Samband".

Northwestern Music House,

CARL RAUGLAND

520 - 2nd Ave. S., Minneapolis, Minn.

DEN KATOLSKE FARE.

Bogen om Gustav Adolf og Trediveaarskrigen og den katolske Fare i Amerika, af A. Fryxell, Dr. H. G. Stub o. a., indb. \$1.00, heftet 75 cents, portofrit, faaes ved at skrive til udgiveren, Rev. E. Jensen, 2516 14th Ave. S., Minneapolis, Minn. — Paa det kraftigste anbefalet af U. S. Senator Knute Nelson og kirkebladene.

Samband

(continuation of Valdris Helsing)

is a monthly magazine devoted to old country folk-lore, tradition, and history, and historical and biographical sketches from the Norwegian settlements in America. It is especially dedicated to the bygdelag movement among Americans of Norwegian origin or descent, and seeks to further the growth of the bygdelag societies and the attainment of their aims and objects.

Subscription price, \$1.00 a year.

Single copies, 10 cents.

Published at 322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn., by the Samband Publishing Association.

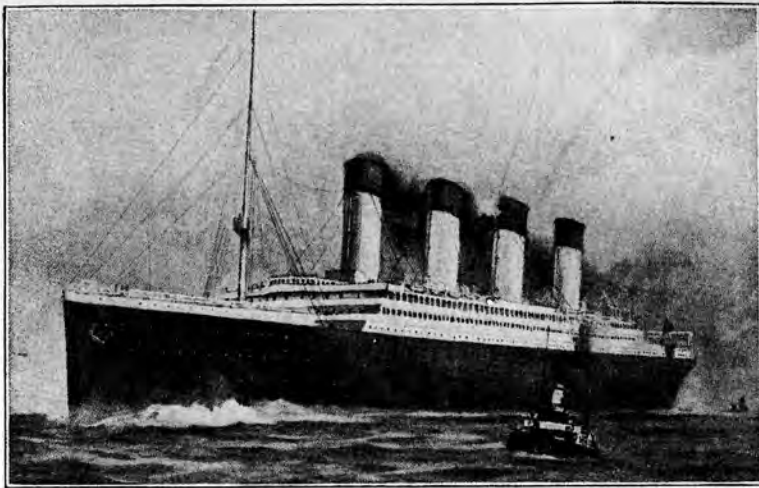
Manager and editor:

A. A. Veblen.

Indhold af No. 48, April, 1912:

	Side.
Bygdestevne. Knud A. Helle	173
Fra Hallingstevne i Leeds, N. D. Og tanker om mindegaven. T. O. R.	174
Canada Valdriser. T. K. Rogne	180
Rock Prairie. VI. Dr. J. S. Johnson	183
Numedal. G. Gregerson	189
Sandfærdige Numedalsskrøner. O. O. Enestvedt	192
Mere om Føsse-Jakup. K. B.	196
Sagn og smaastubber fra Sætersdalen. K. A. Helle ..	198
Gamle historiske optegnelser fra Lom. O. E. Hagen ..	202

Vi tillader os at kalde vore læsers opmærksomhed hen paa avertissementerne. De er fra paalidelige firmaer alle sammen og at stole paa. Nævn "Samband" naar du svarer paa dem.

The White Star Line

“OLYMPIC” and “TITANIC”

45,324 Tons

Største og fineste Dampskibe i Verden.

En Billet med White Star Line

Er en Garanti for en sikker, bekvem og hyggelig Reise med en af Verdens største, fineste, hurtigste og mest moderne Dampskibe.

Køipladse i private Rum for 2 eller 4 Personer bør reserveres itide. Dampskibsroute og Hvide Stjerneliniens billigste Biletpriser samt nærmere Oplysninger om Reisen sendes frit paa Anmodning.

Man henvende sig til

O. E. BRECKE.

NORTHW. PASSENGER AGENT

119 & 121 SO. 3RD ST., - MINNEAPOLIS, MINN.

IV

Samband.

No. 48

April

1912

Bygdestevne.

End lever der minder i nordmænds bryst,
som tiden ei magter at fue;
ei sjulmende vover fra kyst til kyst
kan dulme den mindernes lue.
De er og de bliver en manende kraft
for dem, som i Norge et hjem har havt.
Giv dem som en arv til slægten!
Derpaa bør vi lægge vægten.

De minder om Norge, som far og mor
har ridjet i barnesindet,
vil bygdestevnerne virke for
de aldrig gaar slægten af mindet.
I bygdesagaen væves skal ind
hvad før man gjemte i stille find.
En hæderskrans den vil være
til Norges og Nordmænds ære.

Og glade vi drager til stevnerne hen,
at jagen kan drøstes og fremmes,
unge og gamle, kvinder og mænd,
jaa stevnernes maal ei hemmes.
Der lyder det kjendte og hjemlige sprog,
der hjemlige retter man nyder, og

erindrer sig fædrenes jæder,
paa hjemlig maner sig glæder.

Der taser holdes paa bygdens vis,
og fange og stebileifar høres;
somoftest de lyder til bygdens pris,
jaa hjerterne de maa røres.

Ja, selv den fremmedes jind blir stemt
til vemod og gammen; men fun saafremt
han bygdemaalet kan fatte
og folkedigtningen skatte.

Saa deles den fædrearven ud
til alle i ættelinjen;
og naar vi gamle jaa reisebud,
de unge med haanden paa Klungen
vil værges den arven, vi fik af mor,
og nytte den ud i daad og i ord
at hævde forfædrenes dyder,
men afslægge deres lyder.

Anud M. Sælle.

Fra Hallingstevne i Leeds, N. D.
Og tanker om mindegaven.
Af L. D. N.

Da jeg skrev om Valdrisstevnet i Manfred, N. Dak.
kom det til at staa 1911 istedetfor 1912; men jaa skal jeg nu
ikke sige dato og aarstal — jaa nogen ikke skal jaa igjen gjøre
mig et slikt puds. *)

Hallingerne holdt stevne tryaa heile daga te ende. Og sliq

*) Side 119 No. 46 „Fra Laget i Manfred“ skal være 6te
Jan. 1912.

tilstilling af legemlige og literære retter kan man sjelden faa.
Og jeg komplimenterte Hallingerne ogsaa jeg, med at det jaa
ud til at sønnen vilde vokse far'n over hode. Valdrisen er blit
smigret med, at han er far i denne bygdelagsbevægelsen, og da
maa vel de andre lag være sønner. Da er det jo naturligt at
nogen af sønnerne kan overgaa far'n. Om kvelden den 7de
var man samlet paa Gilmen Hall; den kveld bare for at prøve
om gulvet var godt, mufferne stærke, strengene stramme, to-
nerne rene og talegaverne istand. Tom Mykjen var formand.
M. E. Tufte og Ivar Rinneberg deklamerede hver sit digt af
Winje, og S. S. Rodning, Masgaardstreien. Næste dag den 8de
holdtes 2 jessjoner og banket om kvelden. Byens „mayor“
blev først introduceret. I nogle velvalgte ord bad han de
fremmødte velkommen og overgav byen i Hallinglagets hæn-
der. S. S. Rodning, af festkomiteen, oplæste et digt forfattet
af ham selv. Ja her er det, jaa du selv kan se.

Bidt og bredt i by og grænder
Sendes bud til slægt og jænder:
Kom til Leeds til Hallingstevne;
Her skal festes — efter evne.
Vore hjerter høilydt banke
For den store stevningstanke.

Tak for jidst, vor hilsen lyder,
Naar velkommen hid vi byder.
Har vi end med ringe evner
Laget til for dette stevne,
Vær forvisset, Viljen strækker
Længere end midler rækker.

By og alt er overgivet
Gjesterne til morfsabslivet.

Vær ei blyg, men føl jer hjemme,
 Alt bør vennskabsfindet stemme.
 Forbehold os et — vi venter,
 Drag ei bort med vore jenter.

Øvorfom alt er, kjære gjæster,
 Hvor sig i findet sæster;
 Gjemlands dyre, dybe minder
 Gjenklang hos os alle finder.
 Norges fjelde, fjorde, dale
 Veie mer end ord udtale.

Gallingdal, vor barndoms egne,
 Skjønne scener for os tegne.
 Med begeistring glad vi fylde,
 Gjem skal sendes hilsming, hyldest.
 Derfor har vi her sat stevne,
 For at raadslaa efter evne.

Så det store maal vi have,
 Denne folkets Mindegave,
 Slægt til slægt skal sammenbinde
 Og skal ha et evigt minde.
 Denne tanke skal os gløde
 Til det store frihedsmøde.

Skrives skal for fremtidsslægter
 Alt hvad Gallingminne magter,
 Vikingættens udfærdstog
 Blir forfattet i en bog.
 Gallingfærdens navneliste
 Bør man helst i runer riste.

Men det stilles nu det krav —
 Bro skal bygges over hav —
 Gjør saasandt den fiks og færdig,
 Stærk og staut til færdjæl værdig.
 Nitten hundrede og fjorten
 Blir der øgning i transporten.

Gallinger, hvis hjerter gløde,
 Stevne hjem til frihedsmøde,
 Bringe hjem vor hilsming, hyldest,
 Som for alt skal gjøre fyldest —
 Gallingfærdens hjemlands bud!
 Tak! vort land, vort folk, vor Gud!

L. B. Quarve holdt et ypperligt foredrag om Gallingernes indvandring til de forskjellige Stater. Slidre-Baldriisen L. D. R. frembar en hilsming fra laget i Manfred, og taler blev holdt af E. Erlandson, N. Løvdoffen, Rev. Holm og Brunsbold, og flere. Indimellem gav en kvartet tilbedjete flere af vore norske nationalsange. Men paa slaget 4 rydded fjøgemejsteren salen, idet han paastod, de maatte ha rum for den allerførste grautegryden.

Klokken halv 8 gif folkestømmen ind til bordene, hvor der blev disket op for 4 a 5 hundrede personer, og til musikens toner fra Leeds orkester, dansede rummegrød, ludefisk, spekefjød, leffe, flatbrød og andre dyre sager rundt indtil de traf den person de likte bedst. Der blev junget, spillet, hoppet, svinget, spændt „Galling,” talt, leet, og klappet. Og naar enkeltmand talte, da hørte alle; og naar alle talte, da hørte ingen. Men hørelsen var bedst, naar der taltes paa norsk.

Man holdt paa til over midnat, saa man gjerne kan si: Tryaa heile daga te ende. Naar man da atpaa har en saadan

egte fjøgemester, som de havde! Han kunde saa den mest tungnemme til at bli veltalende og mangen en vrangvreden vrompeis fik han has paa den kvelden. Knutsen hed han og er egte Halling. Du skal høre hvorledes han hjalp mig der. Før om dagen hadde jeg sagt noget om at vi maatte saa indført norsk spraaak i skuludn vore. Og saa tog han mig for at være en forfærdelig sprogmand — profesjor — o so sa han e kunna tala paa fo spraaak e vilde untaken Latin. Men i dae jama e jikk up rann dae ei fræng i me; for e tykte e maatte hævde denna farsrettigheite, so Valdriislage ha jaat likeaaverfor sjonidn— desja andre lage — o fji læta dei kummedere formykje helde. So sto e up, sto i tvo menut utan o saa fram ein lyd. Men e gapte ei par gonge, o so lag dei aat me. Desja tvo menut va dei beste i heile talun mine; før dae at e va ulhydig va grunn, o latin maatte dae væl væra, sia latin æ eit daut spraaak.

Da vi strømmet ind tilbords kom der ind nogle kvindfolk klædt i gammel hallingdragt. Jeg som sidste sommer kunde studere pariserinden og „Mode de Paris“ uden fargede blilleglas og esterpaa i Norge kunde se paa mange forskjellige nationaldragter til kvinder, jeg synes at dragterne i Leeds var de gjuldeste, og jeg haaber der blir billede at se af dem og at under billedet blir skrevet: „Mode de Leeds“ istedenfor „Mode de Paris.“

* * *

Hallingerne stræber saa med Mindegaven til et legat som skulde jendes hjembygden i 1914. En hviffet til mig og sprugte, hvad vi hadde ment at bruge mindegaven til. Jeg sa jeg vidste ikke; for jeg skal si det, at har nogen udviklet hukommelsen sin til bare at glemme, saa er det jeg. — Jeg mener det jeg, at om vi Valdriiser oprettet et legat og lod renterne gaa til fattigfolk, saa kunde vi heller „opale“ fattigfolk end hjelpe dem som er fattige. S min opvækt var det ligesom et haand-

værk det, at gaa og figge. Jeg huffer saa vel hvorledes en mor stræbed med at opdra sine gutter til at bli nogen stakkersfrofer. Sum gif i gaardene og bar hjem mad til dem og stoppede i dem, som de skulde været andre ravneunger. Og naar saa nogen sa det til hende, at hun skulde lade gutterne gaa til den eller den garman og gjæte eller jævne aakeren efter plogfaren, so svarede hun: Dei vil vel ta godagdu mee dei saa dei. Det blev aldrig noget til karer af dem. — Det er virkelig ingen som blir jødd fattig, thi han har krav paa sin samtid; men den kan opdra en slik, at det blir ikke saa nøie om ho Sibbør gaar over Nafsen med pjaat, pjaat i hiten, og han Nils Fjose ligg paa peishellen og hjælper med sine egne snyltedyr. Blev legatet stort, og det blir det vist, kjender jeg Valdriiserne i Amerika ret — saa kunde en eller anden tænke det var ikke saa nøie om han ikke selv blev til noget, han kunde saa af fattiglegatet. Og saa blev det med fattiglegatet om der saa var i tusindvis i det.

Saa, saa: Legat for tæringsanstalter da? Folket skulde undervises i skolen og hjemmet mer om sit eget legeme, saa vilde meget af doftorer og hospitaler bli overflødige.

Men jeg kom paa noget andet. Valdriiserne har fra umindelige tider været et kirkefolk. Da de trodde paa Tor og den gode magt, som hjalp dem mod den onde magt, Jøtnerne, var de lige saa gode som da de lærte om Krist. Tor trodde de engang hadde hjulpet dem meget mod Jøtnerne. Han skulde ha staaet paa Vitihorn og kastet hammeren sin efter Jøtnerne. Der blev et sælt hul nedi fjeldet, vand randt ind og det blev Tyin. Han kastet den atter og der blev Byggin. Saa smidde han sig om til bygden; men saa nogen Jøtner ud til venstre, og saa slængte han hammeren. Men den gif af skastet og saa blev der flere dipiser der, som de kalder Vinster vandene. Dette og flere sagn saar nu tages for det de er værdt; men

grundtanken, at der er en god magt som vil hjælpe dem og at den er den stærkeste, den er nu den samme. Efter Kristi lære fik indpas blev der bygget mange kirker, og til dem har de gaat og did gaat de jaalænge som der findes folk i landet.

Hjemme i Valdris er der nu en bevægelse, som gaar ud paa at saa sat ind orgler i kirkerne. Hver kirke skal saa sit opjat til første Pintsjedag og det skal koste Kr. 3,000. Nu har jeg liggende for mig et brev fra D. Robøle af 19de Feb. 1912 og i det staar det: „Jeg har endog tænkt paa, om det ikke skulde la sig gjøre at danne et lidet fond med nogle tusen kroner og deraf benytte renten til organistløn, saa slap man o. s. v.“ Valdriser! her er en tanke! Er der ikke orgel i alle kirker i Valdris endnu, saa kan det bli. Sæt at vi vil samle en mindegave. Lægge den ned i Valdris som et eller andet legat. Hvorfor da ikke bestemme renterne deraf til organistløn? Saa kunde far og mor, søster og bror, slægt og venner saa en hilsen fra fjendte og kjære i vesterheimen hver gang orglets toner bruste ud til dem som et manende haap om at tanken og længselen stiger og svæver opad og udover, aldrig til glensjel men til gjenforening i al evighed.

Canada Valdriser.

„Samband“ maa have en hilsen fra os ogsaa, som lever nordenfør folkskikken. — Canada er jo et slags mellemled mellem Norge og U. S. og da landsmænd kommer hid fra begge land, vil vi snart være mer end halve magten, hvad norskheden i Amerika betræffer. Vi saar haabe, at den nye Nord-Amerika linje ikke glemmer dette. Selsuland, Markland, Skrællingens land er vort i mer end en henseende.

Men det var nok nærmest fra folket Valdriserne, jeg skulde hilse, og vi lever nok og gaar gjør det ogsaa „Om veien ikke

er altfor blaut,” so jørrø Zevnisen ja, han brugte, automobil som census enumerater.

Vi har dannet et Valdrislag og møder til fest, St. Hans dagen. Det er ingen lover eller regler opjat. For det første trenger vi ingen og saa er ikke den mand sødt, som kan stænge en Valdris med regler, hvis han er passe fuld eller ha faat ein undesira. Hvis du kan komme til festen, skal du finde en samling af mænd og kvinder saa gode, som de bedste gaarde i Bang og Skidre har ale dei. Vi har havt 4 saadanne aars-fester og morsomt var det for gamle som unge.

Vort jettlement er væsentlig nord for Witasfiwin efter Coal Lake — Crocket Lake. — Her er Bangs menighed med norsk kirke — Bangs skolefreds og længere nord Heimdals skoledistrikt. Det er just ikke saa mange af os endnu, men det har aldrig været spøragsmaal om antal, naar det gjaldt at riite runer i den bautasten, som skal bære minderne til efter-slegten. Det er heller ikke mer end en 14—15 aar siden de ældste bebyggere satte sig ned her, men saa har de fleste lagt igjen mer end halvdelen af sit liv i U. S., noget virkelig ny-byggerliv med økse-høvlet bord og kubberulle har vi ikke havt, men loghus med nævertak og norsk skgard og snake fence, er her, eller var her nok af. Nu har de fleste prægtige hus, telefon og ellers i særlig god financier forfatning.

Blandt de første Valdriser, som kom hid, væsentlig fra Brookings County, S. Dak., var: Thorstein T. Weblen, Erik Rjos, Thorstein K. Zevne, Ole D. Rjørlien, Thorstein T. Zevne, John Kvello, Ole Bakken, død for endel aar siden og hans svoger N. Saugestol, Thorleif D. Robøle, T. K. Rogne, Chr. Maen, Erik Skjel, Gullik R. Nordtorp, Gilbert Rogne. Fra Norge mer direkte har vi Anders T. Zevne, Thorstein T. Zevne (Bjugaustad), Thomas K. Zevne, Knud K. Sauge, Andris Nørgensen Zerold, Nils Bakken osv. I Witasfiwin har

vi N. Berg og Thorstein Belsheim. Andre nordmænd i laget er Andrew Lee, G. Nilson, W. Strand og hallingerne G. Sanden, N. Gilbertson, N. Thollefsen, W. Blakstad.

Der er endnu en klasse igjen af Valdriiser født i U. S., som taler maalet og fortjener navnet, ja godt som nogen, og det er de voksne sønner af de ældre settlere. Hertil hører Zvar E. Njøs, Robert L. Zevne, Even L. Zevne, Anthon og Albert Blangestol med flere. Torgeir Njøs var i flere aar prest for Bangs menighed.

Vi har ogsaa flere nykommere fra Valdris spredt paa forskjellige steder saasom: Anders og Knud Fjystro, Ole Odegaard, Thorleif Dahle, N. Ranjeth, L. Kvien, E. Ellestad, J. og N. Belsheim. Dette er langt fra alt og alle, som burde være med. Mange, især de ældre, fortjente en hel artikel alene og bør saa den. Det er endnu et, som bør være med og det er Coal Lake Band, sammensat af yngre væsentlig Valdrisgutter. — I Norge var det i alle fald ingen fongevæi til musikken. Der gik man i flere aar banket tromme, jang noter og saa tilslut fik instrumentøvelse hver dag under ledelse af en verdensberømt leder, intet andet at bestille end at spille osv. Og her bondegutter, musikøvelse i fritiden, en hel brajs-band trampet op fra jorden i et par aar eller mindre, en rent creditabel band, der kan spille alt og allesteder. Carl Zevne er leder. Det er vel som Masmund Vinje jagde: „Stor hjælp det er for mannen af godtfolk være fødd.“

I Camroie, 25 mil øst herfra, lever mange gjæve Valdriiser, der har vi nu den første norske høiskole i Canada — Lutheran College. Det blir vel hid, Hr. Redaktør, Samband maa komme med tiden. —

T. N. Rogne.

Willet, Alta., Canada.

Rock Prairie.

— VI. —

Af Dr. J. S. Johnson.

Den første religiøse aktivitet i bygden var i form af lægmandspirkjomhed. Det har været fortalt af de første settlere, at saasnart de fik huset og ordnet sig saapas at de kunde begynde at tænke paa noget mer end det mest indstændige, begyndte de at samles i klynger om Søndagen, og nogen læste da en prædiken udaf en postille, og dagens salmer blev sungne.

Flere af de første settlere, særlig blandt nummedølene, var mer og mindre paavirket af Hauge hjemmen ifra, og disse kom senere under Elling Eielsen's ledelse. Eielsen kom til Amerika i 1839, og skjøndt han aldrig var bojet paa Rock Prairie, gjorde han dog hyppige besøg did, da han der havde troesfæller. Sævidt jeg kan erfare fra de kilder som for øieblikket staa til min raadighed, daterer Eielsen's første besøg tilbage til 1842, mer end et aar før han lod sig ordinere til præst. Luther Valley menighed organiseres uformelt af Clausen i 1844, og han holdt sin første gudstjeneste i Hellig Breffes hus den 8de Februar, 1844. Paa hans instans blev kaldsbrev sendt til Norge fra Luther Valley, Rock Run og Wiota menigheder, og dette var det første kaldsbrev udstedt af nogen norsk lutherisk menighed i Amerika. Som følge heraf kom Past. J. W. C. Dietrichsen herover samme daar. Han kom dog tilfældigvis ikke til Rock Prairie men til Roskfonong. Paa et besøg til Rock Prairie i Oktober samme aar, re-organiserede han Luther Valley menighed, i kraft af sin værdighed som norsk lutherisk statsprest, og hans berømte „fire jatter“ underskrevs af de fleste. Dietrichsen var, skjønt en ung mand, gammel-dags norsk „stasprest;“ aristokratisk, stiv og stram, og lig-nede lidet den milde og folkelige Clausen, og endda mindre

den yderst simple og endeframme Eielsen. Medens Clausen endnu var alene, før Dietrichsen kom, havde han de Haugianere folk med sig, men da Dietrichsen kom tog de straks afstand. De negtede at underskrive hans „sætter," eller at „bli indsporne," som de kaldte det, teede sig rent halstarrige og satte aldeles bukfeben. Paa hans spørgsmaal om de ikke vilde være med at understøtte Guds ords forkyndelse til omvendelse og bød, sakramenternes forvaltning til syndernes forladelse og salighed, svarte de, i substans, at de længe siden havde omvendt sig alt som godt gif an; angret sine synder og gjort bød alt de orkede; at de haabede paa salighed i det tilkommende liv, men foretrak at naa til himels ad en smal sti som gif udenom den norske statskirke, og prøve at greie sig gjennem dette liv uden hans vejledning. Han foreholdt dem at det ikke var i dette liv det gjorde saa stor forskjel, men i et senere; han foreskillede dem at om det end kanske kunde lade sig gjøre at naa til himels uden hans hjælp og vejledning, vilde det dog optage af deres tid her i verden, saa de ikke fik udrettet stort andet, men det monnede ikke. De sagde at de forstod at dette liv er et eneste langt, uafbrudt ryggetag med den Bonde, og at det kun er den letfjindige som tror at kunne ta ham med „foten paa." Det kan vist med sandhed siges om disse samme haardnakkede Haugianere, at de førte et stilsfærdigt kristeligt liv som godt taalder sammenligning med andres.

Dietrichsen blev ikke længe, men reiste allerede næste vaar tilbage til Norge, og den af ham organiserede menighed overlodes igjen til Clausen. Dietrichsen førte et bevæget og næsten æventyrligt liv den korte tid han var herover. Han var som en storm over nabobygderne, lynnede og fordnede, ikke mindst mod Eielsen, fægtede med hylleanter, i fuldt ornat, paa kirkegulvet midt i messen, sagsjægtes og mulktertes i retten, skjældtes ud paa det groveste og gav det tilbage med dobbelte renter,

havde megen ugreie over mange ting, — alt i et uafbrudt, heftigt rabalder, lige fra den dag han kom indtil han var godt og vel paa hjemreis.

Clausen modtog formelt kaldet igjen den 9de Mars 1846, og flyttede did igjen den samme sommer.

Clausen var meget for nybygden i mange andre henseender end som præst. Han var ikke alene sjælesørger, men vejleder og raadgiver i næsten alle ting saavel timelige som aandelige, og altid var han rede og villig til at hjælpe. Uden at reflektere i mindste maade paa nogen, tør det vist trygt siges, at ingen af de flere præster som har virket derjæds siden ham, har i den grad staaet folket saa nær og eiet deres agtelse, tiltro og mindisfrænkede kjærlighed, i den grad som Clausen. Han kom blandt dem, ubemidlet og som en nybygger og stillede sig paa nogenlunde lige fod med dem med sine smaa fordringer, men de saa dog strax i ham den overlegne mand, udrustet med store gaver baade aandelig og legemlig. Den gamle præstegaard, allerede nævnt, var han med at bygge. Alle huise tilhørende gaarden var bygt af sten, som de grov paa landet tilhørende, og flere af disse mindre stenbrud, samt ovenene i hvilke de brændte kalken, er endnu at se. En orkan som gif over stedet i Mai, 1884, jeiede de fleste af udhusene væk, og rev taget af huset. Kristofer Rostad som da eiede gaarden og boede der, satte nyt tag paa og plastrerede huset udvendigt, ellers er det i alle maader ganske akkurat som det altid var. Medfølgende billede tog vi to aar siden, og det viser det anlæg og bygningssmaade som jeg før har beskrevet. Han plantede en større frugt have mellem præstegaarden og kirkegaarden, hvori der især avles en mængde udmærkede æbler, lige optil den senere tid. Kirken blev bygt kors over veien og en førti rods fra præstegaarden. Menighedens portokol viser at beslutning vedtoges den 11te August, 1846 at skride til kirkebygning, og

den var færdig til benyttelse i høsten 1847. Jeg har i et tidligt nummer af *Valdris-Helsing* strevet en skitse af denne kirke, som jeg nu paa anmodning tildels gjentager i forandret form.

Past. Clausen havde, før kirken blev færdig til benyttelse, holdt gudstjeneste tildels i nabohusene, men for det meste i et lidet loghus som ellers var benyttet til skolehus, og som stod ikke langt fra der hvor kirken byggedes. Han havde ogsaa

holdt konfirmation hjemme i sit eget hus. Lig de fleste huse var kirken bygget af sten. Den byggedes ikke efter nogen kontrakt, men folk gav sit arbejde, efter som de foretrak og best duede. Somme brød sten og førte den frem, andre brændte kalk, grov sand, arbeidede som haandlangere, murere eller snedkere. Engebret Thorjen var dog den som ansaaes forat være bygmester, og Peder Selgejen forestod snedkerarbeidet.

Den stod paa en liden bakkepynt paa østtiden af veien lidt syd fra præstegaarden, saa nogenlunde midt i jettlementet. Efter nutidens forholde var den liden, men forholdsvis høi, med et lidet lavt kloffetaarn, og havde tre smale vinduer paa hver langvæg og to i fronten, med smaa ruder. Over taarnenden strakte sig et galleri som hvilede paa søiler som vare tæljede og hølvede udaf eeg, runde med udtaaende ringe omkring toppen. Disse søiler vare „marmorerte, som betyder at de vare malede hvide med blaa aarer, i efterligning af italiensk marmor. Der var dog adskillige sprække paa langsten og dybe mærker efter flodjede ørehug paa tverken, som forraadte bedrageriet, undtagen for os børn, som syntes de vare meget gjilde.

Naar sandt skal siges, var det vist et tarveligt og prydløst tempel, koldt om vinteren og varmt om sommeren, men fuldt, proppende fuldt, var det som regel naar der var messe. Det var jo den eneste samlingsplads for hele jettlementet, og i de gode gamle dage gif alle til kirken. Som man ikke netop for gudsdyrkelse, saa kunde det kanske være for andre anliggenders skyld, saasom f. ex., muligt hestebytte, for at tilfuge veiarbeide, tinget træskning eller byttearbeide, høre dagens nyheder, o. s. v. Om sommeren især, kunde man henimod mesjetid se folk komme togende fra alle retninger paa lang' afstand; mændene marcherende med lange, stive skridt i parevis, med frakken paa armen, opbrettede bugestrømper, de hvide søndagsffjorter lygende frem udaf de mørke helgedags vester, og røde tørklæder enten bundne løst omkring haljen med knuden bag naffen, hængende udaf baglommen, eller baaret i hattepøllen, alt efter som hvilken alder, mode eller kulturperiode vedkommende representerte.

Lidt imellem glimter det af rødt og gult fra en nymalet lumbervogn igjennem støvsken som de tungbente farmerbeste

reife. Ved veikanten sidder en flok børn isærd med at trække paa sig igjen sine hojer og sko som de har baaret i hænderne paa veien, og nu tager paa for at komme til kirken fuldt paaflædte. Den stajelige unge frøken derborte som trafer uforfærdet gennem støv og søle med ny, lys calico kjole, blomsterprydet straahat, parasol, og flør for ansigtet, men barbenet, er vor egen nykommer tjenestepige, som har tat de første skridt i amerikansk modepynt. Der kommer „Beer i Røyken“ med sin sorte hingst forspændt en rød tohjulet „sulky“ i stærkt trav, og svinger op mod en paalidelig hickory at binde gampen til. Han kom ganske regelmæssig til kirken, men inde saas han skjelden, med mindre veiret tvang ham ind; da var han at finde oppaa „koret.“ Dette „kor“ var for kirken hvad „negerhimmelen“ er for et operahus. Bænkene deroppe var arrangerede paa samme plan som i et cirkus telt, den ene et trin høiere end det forrige, og aabne undenom og fra bagsiden. Deroppe flokkede sig ungdommen og pøbelen, og der foregik ofte mange slags spetakler og optøier. Opgangen til dette galleri var saa siffigt anlagt, at naar man kom op den smale og bratte trap, kom man lige bent under bænkene bagensfra, og man fik da en udsigt og indsigt, sliq som det skjelden er leilighed at se; røde og hvide, ringede og sribede, lange og korte, gamle og nye strømper; over- og underfjært; buger af alle mulige farver og snit af begge køn, og imedens kunde man her staa useet, og se presten paa stolen eller fjærringerne som stod i rad med barn til daabens. Bag bænkene var en aaben plads hvorifra en stige gik til flokketaarnet, og i denne stige sad almindelig en flok gutter vaglede. Her byttede man kniver, portrætter og uhre, drog fingerfrog, og det hændte endog at man endog droges eller sloges saa smaas i smug. Blev der for meget larm kom gamle tamburen som var kirkeværge,

langjomt stampende op trappen og saa sig om saa bistert som han kunde, men da var alt stille og roligt og alle sad med øinene naglet til den aabne salmebog, som østest var op ned.

(Fortættets.)

Numedal.

En hilsen til Hr. S. G. Mogan fra G. Gregerson.

Mel: — Ja vi elsker dette landet.

Tak for sangen vil jeg sige,
Som i „Samband“ stod,
Dine tanker de nok glide
Til det kjære nord;
Vi det ikke kan forglemme,
Selv i alder graa;
Vi vor hjemve nok fornemme,
Svor vi særdes maa;
Vi vil da vor sang istemme —
Lyde over Bølgen blaa.

Numedal — jeg vil dig hyde
Nu et tak forjidsit,
Som et ekko skal det lyde
Fra din jjerne kyst.
Neppe faar jeg nogenfinde —
Se mit barndoms hjem;
Men fra hjertet inderst inde,
Toner bryder frem,
Mangt et kjært og elsket minde
Vaagner op til liv igjen.

Glemmes kan ei moder Norge,
 Hvor vi bor og er,
 Med dets stolte klippeborge,
 Dale, fjorde, fjær.
 Ja de kjære ungdoms minder,
 Vi ei glemme kan,
 De i tanken ofte rinder
 Her i dette land —
 Os om barndomshjemmet minder,
 Holder oppe længslens brand.

Glemmes kan ei Norges skove;
 Indige de er;
 Havets brusen og dets vove,
 Alt en storhed bær.
 Glemmes kan ei Norges strande,
 Sjemligt, men saa tyjt.
 Skjønne er dets mange vande,
 Blanke, solbelyst;
 Du med mig nu vist vil sande,
 Du bær hjemve i dit bryst.

Mindes kan vi Norges dale,
 Med sin blomsterduft;
 Og dens søde, friske, svale,
 Balsomrene luft;
 Nattergalens muntre triller,
 Og dens klare sang.
 Naar den slaatten for os spiller,
 Er ei tiden lang,
 Og naar gjøgens toner milde,
 Lyder ifra sætervang.

Lyttebær og multemyrer
 Vinker blidt til dig,
 Naar de tykke, jaa det hører,
 Findes paa vor vei.
 Ja naar vi til fjeldet vandred
 Med vor fiskefang,
 Store ørreter der landed
 Op af fjeldets vand;
 Vi med fiskeknippet vandred
 Sjemad stolt, med munter sang.

Ja vi mindes disse steder,
 Hvor vor vugge stod,
 Og de mange barneglæder,
 Vi der efterlod.
 Lad os enige da være
 Støttende vort lag,
 Gamle minder frem vi bære
 For dets fremtids dag,
 At et prægtigt eftermæle
 Skrives kan om nordens jag.

Sagt og gamle, gjemte minder,
 Frem de loffes maa,
 Saa at jagastrømmen rinder
 Frem en vældig aa,
 Til et hele det at samle,
 Her paa vestens jord,
 Om de norske mænd og fædre,
 Som har bragt os arven stor.

Arven vi gif med som gave,
 Er os vel bekjendt;
 Her vi kirker, skoler have,
 Ord og sakrament.
 Stjernebanneret det vaier,
 Over landet fro,
 Og Guds misfandhed vi eier —
 Nyder frihed — ro,
 Fremfor alt det jo opveier
 Vi har ordet i vort bo. —

Sandsfærdige Numedalsfrøner.

D. D. Enestvedt.

Han Halvor Høsten va driftekar hel sehandler, o laag om høustan mæ se sit i Drammen o selde. Han saag so truistydig o alvorle ut, aat dæ va ingen som konna sjaa dæ uttapaa'n, aat'n va ein betænkt o or-hittin kar, som dæ va hart o kommaa førbi i kjæsten. Han brukte o løfere paa ein stor jal ilag mæ mange andre driftekar, o ein mörgo, før hel dei va oppe, laag dei o prata om dit o dat. Dæ va daa nokon Eivværinga, som kjytte taa aat dei hadde so sterke hesta. Ein taa dei hadde no kjørt so gvæffjele maange salttynnu paa bærr mark paa slea, „men daa gjef hesten has ni te aabom hovfjæggje i hare bakkjen.“ Halvor hadde liggji o lytt paa dættan, o inkje gjete nokon ting før, men no svaaaraa'n paa sin løgne maate: „Sa dattan va nok ikje so ille gjort. Men der oppi More, ha me ein mann som dei kalle Tor-son-Nils. Han bar tri tynnu leir som ingenting, men daa gjef'n ni te hosuband-stan i hare veigen.“ Men daa blei dæ kje meir taa kjytingje den maargon. Han Halvor hadde altid te ordtøf: „Du ska kje løgste ein jugar, men du ska jage att.“

Eingong hadde'n Halvor omtrent felt ut fryture sine, han hadde att berre ei skarve kjyr, som'n nesten ikkje konna blia kvitt, men so kom dæ no endele ein som kjøste ho taa'n. Daa danan kar'n leidde kjyre agaare, ja nokon som hadde stae o høyrte paa handeln: „Danan fær du ingen betaling taa, han eig ikkje eingong gryta, so'n kan saa koka kjøste taa kjyn.“ Daa'n Halvor høyrde dæ, ropa'n honom attende o ga'n tøll sjelling, som'n sa'n skulde ha te kjøpe se gryte før. Men den mann va den fyste han fæt betalingje taa, taa alle dei han hanla mæ den høusten.

Nabo'n hafs Halvor va driftekar han mæ, o han va vel kanffje kje fult so forsigtig, anna'n hanla meir mæ fattigare folk, o daa dæ nesten alder va kantant handel, so kan ein veta, aat dæ va usikkrare o saa betalinje taa slike. Eingong kom danan nabo'n hafs, mæ nokon kara, som skulde selje'n bort-paa træe, der'n hadde fryture sine, før o sjaa paa dei, o kanffe sjø ein handel. Halvor konna sjaa dei, der ifraa se, o daa konna'n ikje halle se ana'n sa: „Sjaa der kjem'n Tørkjel att mæ hertje sitt, mæ bøtte bukse i baken.“

Paa den tie han Halvor gjef mæ skræppa, va'n ute før maange hændelsa. Dei gjef oftaste to sammen o hanla, o daa konna dæ hænde, naar dei kom trøyttte o sjøltne te folk, att dei inkje vilde la dei saa mat hel løsement, hverken før goe or hel betaling. I eit slikt telfælde greip'n Halvor fat i ei gjeit som gjef ront huse, o spurde kjæringje paa garn, haa ei slikt gjeit konna væra værdt. Kjæringje nemde daa ein pris skjønt ho tænkte alder paa o selja beste gjeite si. „Sa me saa ta ho, me kan ikkje svælte ihæl hel,“ ja'n o tok op kniven sin som'n vilde slagte gjeite. „Nei, nei dræp inkje gjeite mi, de ska saa af den mat de behøve,“ sa kjæringje, o soleis vart dei sjøltne den gaangen.

Paa ein an gar som dei hell inkje fæt mat gjef'n Halvor

bortaat fjøsdøre o sputta oppi mone o momla nofo før se sjøl. „Na, før gujs skjyl, fast ikkje vout paa fryture mine,“ ba Kjæringje, som hadde jet paa dattan; før dei va fælt aaver-truiste paa dei kantan. „Da dæ æ før seint no,“ ja'n Halvor, „dæ æ alt gjort.“ So te o tinge o bea att'n maatte ta agonne, taa fryture hennas att, o dæ blei daa te dæ, att hviz'n Halvor jekk ein rektig go rømmekling, skulde'n prøve. Han jekk daa ein dygtig stor ein, o strøuf daa inni fjøse, o let att døre før se. Naar rømmiin vilde renne utaaover klingen paa den eine sia, so aat'n der, o naar'n vilde renne te hi sia, ja aat'n der, o snacka ve se sjøl: „Kjem du der, so møte E, o kjem du der, so møte E.“ Kjæringje som sto uttasør o lydde, trudde han dreiv o møtte trølskapen istansør rømmiin, o sa: „Nei hør Nustamann for han strir mæ agonne.“ Daa'n hadde ete op rømmeklingen, o kom utatt, forsjifra'n aat han hadde hat jvært te jtri mæ trølddommen, men att'n endele hadde jaga'n, so'n alder skulde komma att. Kjæringje blei daa so gla, att ho traktera'n mæ alt dæ beste som huse førmaadde att i stibben.

So va dæ ein gaang dei hadde stoppa paa ein gar aaver naatte, o daa dei va komne paa vægen om morgon, sakna'n Halvor eit stort Silkitørflæ, som maatte vorte borte der dei hadde vøre om naatte.

Dæ va jagt aatt anahør ein i den bygde va tjuvagtige, men dei sek no gaa tebakers o prøve o saa spør paa dæ. Mæ dei gjef attende, la'n Halvor aaver mæ kameraten sin, hofs dei skulde gjera, ifald tjuven ikkje vilde telstaa. „E har ei bok mæ store røne bokstøp paa titelblæ, som E inbilla dei æ Svar-tekonstbokje. Du fær stelle de te mæ eit brøt onder den store vealonden inve husvæggen, o naar du ser igjønno gla, aatt E bejgne o læsa i bokje, so bryt du aaverende heile høggen.“ Da Halvor in o te spørja om nokon hadde jet eit stort silkiplagg. Nei, dæ hadde dei daa slet inkje. Hofs han truga, va dei so

ustyldige som engla. „Da E har no ei her, som kan bringe fram baade døutt o levande,“ o soo tok'n fram ei bok mæ nofo fæle, røne bokstava i, o begynte te læsa i den mæ fæle minni. I dæ jamma doudra dæ utmæ væggen, som heile huse skulde dætte ne. Dei falt paa kne allesammen, o mann skjøl ba'n før gujs skjyl o stanse dattan. Men dæ va kje o bea før, før hel han hadde sønne fram tørflæ o telstæ altfammen o laavaa aat'n alder skulde stæla meir; daa sek'n dæ løfte aatt trølddommen skulde stanse o gla va han aatt'n slap fraa dæ mæ live før se o sine.

* * *

Lars Rand va hestehandlar o brukte o væra paa Ronsber marken før einaste vinter o byte hejta. Ein marken bytt'n daa bort ein fillegamp, han hadde, te ein Halling, som blei lura temmele gaatt. Andre marken raakas desfen karan att, o daa va Hallingen vound, o vilde hanke paa'n Lars før'n hadde lura'n paa hestehandeln. Men daa Hallingen va ei sløfs-kjæmpe, so vilde kje Lars ha nofo gjera mæ'n paa den maatin. „E vil jenne sleppe juling, men E æ viljug te gje de opreisning paa ein an maate,“ ja'n. Me kan byte hejta att, o daa ska du saa ein go handel taa me.“ Dengaangen hadde'n Lars ein hejt som va aav i ryggen, men som helles jaag rektig gaatt ut, o gjef so'n inkje konna merkje nofo paa'n, naar'n gjef paa slate. Men naar'n skulde utjør bakkje, vilde bakdeilu komma jvry paa'n. Da, dei kom daa te o byte, o Hallingen trudde han hadde saaet ein go handel. Men daa sota Lars se paa heimvegen fortaste han konna. Sea jekk'n hoyre, att daa Hallingen saun ut haa hejt han hadde saatt, o aat'n hadde vorte mykij værra lura no, hell sulte gaangen, so hadde'n forplifka se paa dæ, aatt hadde'n sønne danan skarve Nomedøl'n skulde'n drepe'n.

Mere om Føssjø-Zakup.

I 67 aarene tok jeg mig en tur nordover fjeldet for at søke arbeide, som jeg ogsaa fik. Over Valders var tiderne daarligere for en arbeidsmand. Paa min vandring i søndre Bergenhus, kom jeg i arbeide hos en godsseier Knagenhjelm i Sogn. Til at forkorte navnet kaldte de ham Knaken. Paa samme tid streifede, Føssjø-Zakup omkring i søndre Bergenhus, ikke for at søke arbeide, men paa tiggeri. Mens jeg arbeidede hos Knaken kom ogsaa Zakup der med hele sin familie. Ved et tilfælde havde Knaken selskap, samtidigt som Føssjø-Zakup kom. Zakup begyndte sit tiggeripil paa en aldeles eneستاende maate, som ingen anden kunde utført. Zakup var langt fra ingen skjønhet, endda verre kunde han forestille sig for at saa folkets medynk. Da Zakup havde øvet sin tiggerforretning inde blandt gjæsterne til de blev lei hans paatrengenhed, gav Knaken ham nogle vældige spark, og jagede ham paa dør. Zakup lod sig ikke forstrække, gif omkring gaardsrummet, en stund fordybet i tanker. Med et fattede han den beslutning, at gaa ind paa verandaen, og satte sig i al fortrolighet. Det var ikke frit for at jeg blev het om ørene, da jeg saa hvorledes han bar sig at, da vi var fra samme bygd. Han tok av sig skjorten, den kan de tro fik en grundig undersøkelse. Efterhvert som han traf paa et individ satte Zakup den forsigtigt paa gulvet, det saa ud som han hadde medynk med sine medborgere, enkelte av dem kunde kanskje være i en ung alder til at sørge for sig selv. Da husets folk blev ham var fik han en grundig overhaling, Zakup lod som ingenting, de trodde bestemt de hadde ser sig en gal mand. De maatte smukt give ham en vakker drillefilling for at bli ham kvit. En tid efter, jeg traf Føssjø-Zakup, spurte jeg ham hvorfor han kunde finde paa bære sig lik ad som han gjorde hos Knaken. „E har noke sør e æ nar mæ.“ ja

Zakup, og ledsagede bemerkningen med en **uhygge**lig latter. Videre fortalte han, det var engang i Søndfjord; da gif det ogsaa pudsigt til. Zakup gif ombord paa en damper for at reise et stykke til sjøs. Det var 6—7 af dem, saa skulde Zakup løse billet for dem, og tok op en gammel pengepung, kørnte indholdet, som beløp sig til otte skilling og sa: „E har fji meir.“ Billettøren blev rasende, lovede at kaste dem overbord eller sætte dem paa en holme. Zakup tok op mundharpen sin, begyndte at spille, og traadde takten saa det ordentlig skrap i dækket. Smidlertid hadde kapteinen faaet vite hele historien, og sa, idet han gif like intil Zakup: „har du ingen penger?“ Zakup holdt op at spille, saa meget at han svarede: „e har otte skilling.“ „Naar du ikke har mer saa vil jeg ikke ta imot dem heller, jeg kan forstaa du er fattig, kom ned skal du og familien saa mat.“ „Daa mø hadde faat mat, ga han me tølv skilling atpaa,“ sa han og spiede til, „e hadde mange daler i joffelægjo minø.“

„Har du været nogen gang i Kristiania,“ spurgte jeg i fortrolighet. „So engang; dit vil jeg ikke mere,“ spiede han til. „Der fik jeg ikke losi.“ Da det led langt paa kveld saa det blev stængt, viste han sig ingen anden raad, end at gaa bort i et portrum, og begyndte at jamre sig. I det samme kom en politimand gaaende like til Zakup. „Hvad er det som feiler dig, manden min,“ spurgte han. „Ja, det var losi.“ — „Følg mig saa skal det bli raad til det.“ Politimanden og Zakup ruslede avsted, like paa raadstua, hvor Zakup blev indlogeret. Om morgenen kom en mand ind til Zakup og sa, at nu hadde han at betale for losiet saa var han færdig. — „E har ingen pøing, du faar ta turo sør dø.“ — „Væ med dig, du din turefant,“ skrek han. — „Sa faar e tvo skilling sta e gaa.“ Zakup fik to skilling, og saa pilte han avsted glad over at have faaet saa billigt losi i hovedstaden. R. B.

Sagn og smaaftubber fra Sætersdalen.

Af Knud H. Helle.

Sagn om den sorte død er antagelig opbevarede i de fleste bygder i Norge. Og saa i Sætersdalen findes saadanne sagn, men kun lidet af sagnene er bevaret for efterslægten. Af de saa sagn, som endnu lever i folkemindet, vil jeg prøve at nedtegne en del, som jeg dels har kjendt fra hjembygden og dels hørt af mine bygdefolk her i Amerika. Saavel i Byglands som i Valle præstegjeld er saadanne sagn opbevarede. Saaledes sagnet om, at dalen var tæt befolket før den sorte død og at der var en hel del opryddet af det nuværende skogareal. Paa mange steder i skogen kan endnu tydelig sees, at jorden har været dyrket i længst forsvundne dage; ligesledes paa mange satre er der tydelige mærker efter agre, som har været dyrkede før i tiden. Saaledes skulde sateren Nysli, som hører til gaarden Sangaa og Slettefkaar, som hører til nabogaarden Nesjet i Bygland, være gaardsbrug før den sorte død. Paa der kirke og prestegaard, og presten paa Sorlandsmo og bonden paa Slettefkaar var brødre. I den tid blev ikke kalendere en skogmo, som kaldes Sorlandsmo, ikke langt fra Nysli, var og almanakker trykte i massevis og uddelte gratis som i vore dage, og hvad tidsregningen angik, saa var man henvisst til sig selv og til primstaven. Intet under derfor, om bonden paa Slettefkaar var kommen i tvil om hvilken dag juledagen faldt paa et vist aar, da en saadan tidsregning maatte være ganske behverlig, og maaske han ikke engang havde en primstav at rette sig efter. Slettefkaar laa paa en ganske høi aasryg med god udsigt til Sorlandsmo, hvor broderen, som var prest, boede. Presten var naturligvis forpligtet til at holde jul paa ret tid og følge primstaven saa nøie som mulig, om han var aldrig saa katolik. Juledag var han derfor iført entbeds-

dragt — ornat — og drog til kirken. Dette blev broderen paa Slettefkaar var og sagde: „Eg viste alle (d. e. aldrig) av, at de va juledagjen, for eg saag an broe i storestat.“ Paa den tid skulde det, som nu udgjør bygden Gaardalsbø med seksten gaardbrug, være hestebeite til Nysli og Slettefkaar; men det rimer sig ikke med at dalen var tæt befolket, naar der paa den tid var to gaardbrug og prestegaarden i et strøg, hvor der nu er seksten gaardsbrug. —

Paa flere steder i Sætersdalen forekommer stedsnavnet Krossjen. Saaledes straks nordenfor Byglands kirke, i fognefillet mellem Austad sogn og Hyllestad sogn og nordenfor gaarden Hovet ved en husmandsplads, som kaldes Tveitbak. Ved kristendommens indførelse i Norge blev vist ikke mange kirker opførte, men gravplads blev anordnede og gudstjenester holdte der under aaben himmel. Intet sagn af denne art knytter sig til Krossjen i Bygland, saavidt jeg ved; men, baade til Krossjen i fognefillet mellem Austad og Hyllestad og ved Tveitbak, skal der have været prædike- og gravplads, og paa førstnævnte sted blev efter sagnet senere opført kirke lidt søndenfor fognefjelle. Stedet kaldes Njyrkjidekkan og er nu en del af gaarden Langheis udmark. Torgrim Stenson Langheis, født 1777 død omkring 1858, var en sommerdag ude og ledte efter høsten sin der rundt; han holdt paa at søge efter den indtil aftenfemningen. Medens han gif der kom han lige hen til en kirke. Han iagttog den nøie fra udsiden og var forvisset om at det var en kirke; men han gif ikke ind i den. Senere søgte han og andre efter stedet og kirken; men den er aldrig set eller funden af nogen. Om det var virkelig en kirke han saa eller, det var en vision, det vidste han ikke selv; men han forsikrede, at han havde set kirken med legemlige øine i ædruelig og vaagen tilstand.

Tveitbak ligger paa østsiden af Otteraaen, saa at alle, som

iffulde gaa til „fros“ — brugt som, naar vi sige gaa til kirke — fra vestfiden maatte over elven enten ret ved Krossen paa Marshøl eller længere nede. Høl kaldtes saadanne steder i elven, hvor vandet ikke gik i fojs, og hvor det var umuligt at ro over med baad eller pram. Overfarstedet benævntes ofte „paa høljo;“ i saa fald havde det flertalsendelse, og deraf skal sognet have sit navn, som oprindeligt var Høljestå, men i tidens løb er forandret til Hyllestad. Naar f. ex. børn og ungdom syntes, at de havde for daarlige klæder og skotøi for festlige anledninger eller, som vi kaldte det „hæ'gdagsklæe,“ saa blev det ofte jagt til dem af de ældre, at klæderne var gode nok baade til „fros og kyrkje.“ For at betegne stedet for en saadan prædike- og gravplads opreistes et træfors, deraf navnet.

I gaarden Strømmens udmark forefindes endnu synlige mærker af, at der har været ryddet og dyrket i længst forsvundne dage. Endog hustomter kan eftervises, ligesom der ogsaa er synlige mærker efter agre og andet mere. Paa Røisland, en vaarfæter under Strømmegaardene, var før den forste død to bønder. Den ene af dem begik mandrab, saa han blev, hvad man kaldte fredløs. Hans navn har jeg glemt, saa jeg ikke kan gjengive det med sikkerhed; men det forekommer mig, at det var Einar. Nu var det lov blandt dalens indvaanere, at naar nogen blev skyldig i mandrab, saa var han fri, hvis han kunde fly over elven — Otteraen. Einar kom sig over elven og ryddede gaarden Vesteland lige over for Røisland. Flere af sætrene til Bjørgum gaardene viser at ha været dyrkede i gamle dage. Paa en sæter som kaldes „Ejellestøl.“ viser endnu „aakrefal“ og stenrøiser mærker af dyrkning. En anden sæter hedder „Krulefeten,“ hvor efter jagnet skal have været kirke. Bygdens navn var da rimeligvis Bjørgum, som betyder paa bjergene, men er nu overført paa Bjørgumgaardene, som ligge langs Otteraen ved foden af bjergene.

Om selve pesten eller den forste død er kun sparsomme jagu opbevarede. I Bygland forekommer intet af den art saavidt mig bekjendt. Sagnet fremstiller jotten som en hæsliq gammel kvinde dragende gjennem dalen med en rive og en so-pelime. Hvor hun raget blev nogen tilbage, men so-pet hun, saa jtrøg alle med. I Hyllestad raget hun og sparede en kvinde paa gaarden Opstad. Sagnet nævner ikke kvinden ved navn, men betegner hende som en ung lyshaaret eller ganske hvidhaaret m. Efter at have undersøgt sagen og erkjendiget sig om, at befolkningen i dalen var udryddet paa hende selv nær, besluttede hun at drage over fjeldet mod vest i haab om at træffe folk der; men før hun drog afsted aflaafe hun alle dørene paa Opstad gaardene og kastede eller gjæmte nøglerne i en bæf, som rinder gjennem gaarden og som endnu kaldes „Løllebæk.“ Hun drager saa afsted mod vest, men er gaaet i nordvestlig retning og kommen frem i Røldal. Ogjaa dette dalsføre var herjet af jotten paa en mand nær. Han tog hende til hustru og hun blev stammoder til en stor slægt i Røldal. Paa grund af hendes hvide haar blev hun kaldt Rypen og hendes slægt Rypeungerne. I Valle og Bykle sogne blev ingen sparet af jotten. Sagnet fortæller: „Da kvinden — d. e. jotten — kom paa den bratte Bykleleiven, holdt hun li-men i veiret og jagde, der skal ikke blive en rygende pipe i hele Bykle sogn.“

(Fortsættes.)

Vi har fra Rev. J. N. Schaffnit i Minneapolis faaet et net lidet hefte forfattet af ham om „*The Lutheran Church and the Inner Mission Work in Our large Cities.*“ Han fortæller her om missionsarbeidet i Minneapolis under hans ledelse som superintendent, og der er fuldt op af oplysninger om dette arbeides vigtighed og nødvendighed. Han oplyser at heftet kan faaes for 10 cents hos hoghandlerne i byen.

Gamle historiske optegnelser fra Lom.

Af Dr. O. E. Hagen.

De optegnelser, som her fremlægges, er en afskrift af et gammelt dokument, som den gamle hædrede skolelærer af Nordberget i Skiaker John Pedersen Lindsheim i sin tid forfærdigede. Han daterede sin afskrift, "Lindsheim den 5te Juni, 1814." Denne afskrift forefandt efter John Lindsheims død blandt hans

Loms kirke mod nord. Udsigt over Vikdalen og Lomseggen.

efterladte papirer og afskrevet af Martin P. Ødegaard, først i John Lindsheims skolelærerprotokol, som nu er i Ødegaardsfamiliens Besiddelse, og senere ogsaa i et særskilt hefte af optegnelser af forskjelligt slags. Begge disse afskrifter har jeg jævnført og fundet dem ordlydende lige. Men om John Lindsheims afskrift i ordlyden lignede hans original, vides ikke. Der er dog tvingende grunde for den antagelse, at enten maa John

Lindsheim eller nogen i den sidste halvdel af det 18de aarhundrede have opskrevet dokumentet i moderniseret sprog. Forøvrigt belyses sagen ogsaa fra et andet hold. Den berømte sagsamler universitetsbibliothekar Ludvig L. Daae beretter nemlig, at der iblandt G. Schönings efterladte papirer, som nu formodentlig beror i rigsarkivet, findes en afskrift af en gammel optegnelse, funden paa gaarden Blakar i Lom. Af dette dokument gjengiver Daae i sine "Norske Bygdesagn" fem rubriker, og disse beviser klart, at Schönings og Lindsheims afskrifter stammer fra en fælles kilde. Disse og andre grunde leder mig til den antagelse, at Blakardokumentet var originalen, og naar den her fremlagte text øiensynlig kommer denne nærmere og er fyldigere end den af Daae citerede, saa maa dette skrive sig fra forskjel i udtrykkes modernisering.

At dette dokument er af betydeligt især bygdehistorisk værd, tror jeg nok de fleste sagkyndige og andre interesserede folk vil medgive, og det maa derfor ansees som et held, at det faldt i omsorgsfulde hænder. Om hvorvidt Lindsheims afskriften og Blakaroriginalen endnu eksisterer, ved jeg til dato intet. Det er dog at befrygte, at de har delt skjæbne med, hvad folk som flest kalder gammelt værdiløst skrab og derfor har jeg troet, at det var min pligt, at sørge for disse optegnelser bevarelse og tilgjængelighed. Samtidig medskikker jeg ogsaa nogle oplysende og udfyldende anmærkninger, samt nogle oplysninger om skolelærer John Lindsheim, hvis samleraand vi muligens har at takke for dokumentet i sin fyldigste skikkelse.

John Pedersen Lindsheim var født paa nævnte gaard i Skiaker, Gudbrandsdalen den 12te Januar, 1797. Allerede i 1813 blev han af provst Arnesen i Lom indsat til skoleholder for Nordberget i Skiaker, hvilken stilling han beklædte til 1860, da den nye skolelov, som endte omgangsskolerne, traadte i kraft; dog fungerede han endnu flere aar, dels som stedfortræder og dels i

afsidesliggende dele af distriktet. Hans hele lærertid blev saaledes godt og vel et halvt århundrede, og hans talrige discipelskare indbefattede berømte kommunemænd, journalister og literater. John var i sine unge aar en "vildstyring," men dette fik ved en mærkelig tildragelse en brat afslutning, og fra den dag var hans liv præget af det dybeste alvor, og han var en af de fasteste støtter i bygdens haugianske vennekreds. Samvittighedsfuldhed og dybt alvor prægede ogsaa hans lærergjerning, og, trods mange mindre tiltalende karakterieendommeligheder, tør det siges om John Lindsheim, at han satte et alvorligheds særpræg paa Nordbergets befolkning som ingen anden før eller siden, og som endnu ikke er udsluttet. Men, hvad som her især skal omtales, er, at han var et samlergeni, og dertil gav omgangsskolen ham den bedste anledning. Han opnusede alle slags haandskriftlige dokumenter, som han lod sine mere begavede elever øve sig i at læse, og mange af disse blev ualmindelig dygtige til at tyde de ofte ret kryptografiske haandskrifter fra det 18de århundrede. Selv afskrev han mangt et interessant dokument, men de fleste af disse afskrifter er dog tabte. Forøvrigt er alle hans bøger fulde af alleslags optegnelser ved siden af særskildte tætskrevne hefter. Selv har jeg disse optegnelser at takke for mange vigtige bygdehistoriske oplysninger. John levede stedse i enlig stand og døde den 8de December, 1874.

De foreliggende optegnelser er efter al sandsynlighed et uddrag af en række mere omfattende annalistiske notitser og synes nærmest beregnet paa at nævne blot saadanne tildragelser, som vakte særlig opmærksomhed eller gjorde det dybeste indtryk paa bygdefolket. Det forekommer mig derfor ikke usandsynligt, at fuldstændigere dokumenter eksisterer og engang vil komme til syne, saa meget mere som jeg lige fra min tidligste ungdomstid har hørt tale om, at saadanne skulde findes i bygden. Optegnelserne i John Lindsheims afskrift er ordnede efter tidsfølgen, og

den samme ordning befølges ogsaa her, idet der til hver enkelt notits knyttes anmærkninger.

FØRSTE OPTEGNELSE.

Sortedøden, som rasede i Norge 1349 og 1350, kom over til det vestenfjeldske Norge med et skib fra England. Sygdommen spredtes snart til Valdres og Gudbrandsdalen. Fra efterladte brevskeber vides, at sygdommen rasede i Lom i September og Oktober 1349.

Denne optegnelse med sit overraskende indhold er af overordentlig historisk, især bygdehistorisk betydning. Ikke alene kaster den nyt og uformodet lys over et dunkelt spørgsmaal, men den berigtiger ogsaa hidtil fastholdte anskuelser. Særlig om sortedødens indtræden i Ottas dalføre gir den grei og forklarlig besked, en besked, som samtidig støtter og støttes af sagnet. Den hidtil gjældende forstaaelse af pestens indgang i Ottas og Sjoas dalfører er, at den fra Trondhjem igjennem Ørkedalen og over Dovrefjeldet kom ind i Gudbrandsdalen. Overraskende er ogsaa beretningen om de fra pestens tid efterladte brevskeber. Paa den tid disse optegnelser redigeredes, hvilket maa sættes til omkring 1630 eller '40 kjendte man altsaa disse kilder. Hvor mon de nu befinder sig? Blev de opsnappe af danske embedsmænd, eller ligger de endnu forborgne nogetsteds i bygden? Det burde undersøges. Tidsangivelsen for pestens udbrud og rasen i Lom stemmer fuldstændig med sagnet, som stedse henførte ulykken til "skuraannens tid." Nærmere om sortedøden i Lom forbeholder jeg mig for fremtidig behandling.

ANDEN OPTEGNELSE.

Aar 1566 var der saa dyr tid i Gudbrandsdalen, at ingen kunde crindre noget lignende.

G. Schønings afskrift af denne optegnelse lyder ifølge Ludvig L. Daae saaledes: "Ao. 1566 stor dyr tid i Gudbrandsdalen." Baade det 16de og det 17de århundrede var prægede af svære

landeplager. Store uaar indtraf paafaldende hyppigt og forarsagede saa stor nød og elendighed, at sagnene derom har bevaret sig til denne dag. Pest, hunger og dyrtid er i folkemunde den graderede formulariske opregning af de mest frygtede landeplager, som kjendtes.

TREDIE OPTEGNELSE.

Aar 1567 den 12te Mai begyndte pestilensen paa Lom.

Denne optegnelse lyder efter Schönings afskrift, "1567 begyndte pesten paa Lom." Den her omhandlede epidemi kom ogsaa ligesom sortedøden fra vestlandet og naturligvis ad handelsveiene over fjeldet fra Lyster eller over Valdris fra Lærdalsøren. Ifølge "Bergens kapitelsbog" af Absalom Pedersen rasede pesten dersteds i aarene 1565—'66 og bortrev en mængde mennesker. Den kom ogsaa til Trondhjem, hvor den ligeledes ryddede forfærdelig op iblandt befolkningen. Sygdommen var ondartet byldepest, og "bubonerne brød ud paa skuldrene og i lysken." Lig lungepesten eller sortedøden rasede den med næsten lige voldsomhed baade vinter og sommer og gjorde dybeskaar endog i fjelddalenes befolkning. Noget senere kom der over Norge en stor hungersnød, hvorpaa der, ifølge efterladte optegnelser af den samtidige sogneprest i Opdal, fulgte en folkedød saa svar, at der paa veien mellem Trondhjem og Dovrefjeldet kun saaes tre rygende skorstene; og dog var dette kun begyndelsen til trængslerne.

FJERDE OPTEGNELSE.

Aar 1576 købte mange tysk mel i Sogn til fladbrød, en del købte korn i Valdres, medens andre tog sin forsyning nordenfjelds.

Schönings afskrift lyder: "1576 købte mange tysk mel i Sogn til fladbrød." Det hovedsagelige i denne optegnelse er, at den opregner de maaske fra Arilds tid daterende og mest benyttede handelsveie, hvorved den afstængte Lomsbygd stod i for-

bindelse med udenverdenen. Bergen var datidens store handelscentrum i Norge og stod i stadig forbindelse med de tyske hansestæder, Lübeck, Hamburg og Bremen. Dets ypperlig organiserede kommunikationssystem formidlede handelen med indlandet ved ladesteder paa passende punkter. Et af de vigtigste af disse var Lærdalsøren. Herfra førte fjeldveie til Valdres, Hallingdal og Gudbrandsdalen. Men ved siden af Lærdalsøren var der ogsaa oplagssteder i Lyster, Nordfjord, Geiranger og Romsdalen, som søgtes af folket i Lom. Kløvhesten var om sommeren det eneste befordringsmiddel i fjeldtrakterne og skæden om vinteren.

FEMTE OPTEGNELSE.

Aar 1517, den 7de Mars var statholder Ludvig Munk paa Lom.

Denne optegnelse nævnes ikke af Daae iblandt Schönings notitser. Statholderens besøg i Lom var sikkerlig kortvarigt, som ogsaa synes at fremgaa af optegnelsen selv. Reisen gjaldt hovedsagelig en personlig undersøgelse af landets økonomiske tilstand; thi ligeoverfor al den elendighed, som de hyppige uaar og pestudbrud forvolte, stod regjeringen vistnok baade raadvild og magtesløs. Men ogsaa reformationens indførelse iblandt folket stod paa dagsordenen som et baade vanskeligt og ikke lidet farligt spørgsmaal, thi ofte satte folket sig op mod de magtbud, som desangaaende udgik fra Kjøbenhavn, og danskehadet ulmede overalt i landet og blandede sig op i alle regjeringens gjøremaal.

SJETTE OPTEGNELSE.

Aar 1600, ugen før St. Mikkelsdag begyndte pesten paa Lom, og der døde blandt andre syv paa Glumsdal og en paa Sulheim.

Denne optegnelse er hos Schønning ifølge Daae blot "1600 noget før paaske begyndte pesten paa Lom." Af de sparsomme frasagn, som muligens rækker tilbage til denne tid, synes det at fremgaa, at pesten denne gang som ogsaa flere gange senere, ja

maaske endog i 1840 aarene, optraadte som tarmpest, der i mangt og meget ligner tarntyfus, men dog hidrører fra den almindelige pestbaccille. Dette pestudbrud ryddede nok adskillig op iblandt bygdens folk, thi Loms befolkning, som i 1845 talte 4860 sjæle, var i 1645 blot ca. 1170. Det fortjener her at nævnes, at igjennem hele middelalderen og lige ind i det 18de aarhundrede var theriak anset som et universalmiddel baade som lægemiddel og beskyttelse mod pesten. I Lomsk er theriak endnu bevaret i ordet Treak, som underlig nok blev navnet paa lakris, der ogsaa længe af folket antoges at besidde medicinske egenskaber. Theriak bestod af ca. 80 bestanddele, hvoraf et var hugormekjød.

SYVENDTE OPTEGNELSE.

Aar 1602 var saa haard tid her paa Lom og paa andre steder i Gudbrandsdalen baade paa korn og hø, at kreaturerne for det meste blev fodret med mose, og en stor del af folket levede ogsaa af mosegrød og barkebrød.

Denne optegnelse lyder hos Schøning efter Daaes gjengivelse: "1602 stor dyrtid i Gudbrandsdalen; mange aad mose af fjeldet." Dette sætter os midt ind i de store trængslerstid af frygtelige uaar, hungersnød og sporadiske pestudbrud. Dertil luede danskehadet op næsten til oprør, og svenskehadet var ligesaa uforsonligt. Et bittert forhold mellem den danske og den svenske kong truede ligeledes med en ny krig, som ogsaa virkelig kom i 1611, da Kalmarkrigen udbrød. Vel rettede den ædle Gustaf Adolf, da han kom til magten, en opfordring til nordmændene om at slutte sig til svenskerne, men disses barbariske krigsførsel i den 1570 afsluttede syvaarskrig kunde hine ikke glemme, og saaledes forblev de danskekongen tro, trods hadet til de danske embedsmænd. Vel vilde det vist have været, om de den gang havde handlet anderledes.

Aaret 1601 var et frygteligt uaar i Norge. Talløse skarer af

lemmen og mus satte ind over landet og fortærede baade hø og korn, saa at en skjæppe byg kostede 4 Rdlr. En svar hunger paafulgte, saa at alene i Opdal 80 mennesker døde deraf. I Lesje blev gaardene liggende udyrkede og bønderne sendte sine plogjern ind til Akershus, hvormed de tilkjendegav, at de ikke kunde betale sin skat. Mange forlod ogsaa bygden og iblandt disse var Hr. Jens, bygdens prest, som, da han ingen hest eiede, drog afsted med sin kone og deres faa eiendele paa en kjelke. Hans eftermand i kaldet, Sønnen Hr. Jens den yngre, greb til skindfeldmageriet for at ernære sig og sin familie og oplærte sine sognebørn til mestere i denne kunst.

I Lom derimod tog man til det vanlige middel i saadanne tider. De store urskove afgav en rigelig forsyning af spiselig bark og fjeldene fin renmose og "fjeldnæver." Til disse surrogater sattes saa mel, og deraf lavedes fødemidler, som vistnok ikke egnede sig synderlig for lækkermunde, men dog tilsammen med vildt og fisk fra fjeld og dal reddede bygdens folk fra hungersdøden. Ingensinde skal folk i Lom og Skiaker være omkomne af hunger, og dette maa nok tilskrives, ikke alene folkets haardførhed og nøisomhed, men ogsaa den omstændighed, at man i disse afstængte bygder har bevaret mere af naturbørns hjertelag. Naturligvis havde man ogsaa her, og har, sin skjærv af vampyrslægten, mammonstrælle, aagerkarle og blodsugere, men naar nøden blev saa stor, at menneskeliv stod paa spil, saa seirede dog tilslut menneskefølelsen, ialfald slog disse sangerens ord an:

Vil du dine Døre stænge
For de fattige, som trænge,
De, som søge efter brød,
Da vil Gud det samme gjøre,
Lukke sine naadens døre
For din sjæl, naar du er død.

Vistnok er dette, saa skjönt det end lyder, kun løntjenerens

evangelium og berører ikke de dybere og finere strenge i det virkelig ædle menneskehjerte, som i udøvelsen af menneskekjærlighedens pligter forglemmer al løn baade her og hisset, men ikke destomindre var her en spore, som laa langt høiere end egenmyttens usle "jeg."

OTTENDE OPTEGNELSE.

Aar 1607 den 31te Oktober, natten til allhelgendsdag, blev en broget kalv født hos Nils Klokker paa Audberg i Bæverdalen med en selsom ting i nakken, der lignede en hatte saadan, som munkene brugte i gamle tider.

Denne optegnelse saavel som baade den første og den sidste nævnes ikke af Daae. Den hændelse, som her saa omstændelig berettes, maa øiensynlig have foraarsaget baade bestyrtelse og skræk iblandt bygdens folk, der naturligvis efter tidens overtro opfattede den som et jertegn bebudende store ulykker saasom, krig, pest eller uaar med hunger og dyrtid. Denne overtro stammer fra den hedenske tid, men forøgedes hellere end aftog under catholicismen og høres tildels endnu. Saadanne varsler eller fyrirburdhir, som de kaldtes i det gamle maal, omfattede omtrent alleslags naturforeteelser, i luften, paa jorden og i vandene.

NIENDE OPTEGNELSE.

Aar 1623 blev Hr. Steen kaldet fra Akershus som prest til Lom. Den 14de søndag trinitatis bekom han sit kald af Almuen i Loms hovedkirke.

H. F. Hiorthøys, som i 1774 blev sogneprest til Fron og senere provst over hele Gudbrandsdalen, giver i sin "Beskrivelse over Gudbrandsdalens provsti, Kjøbenhavn 1785," en fortegnelse af presterne i Lom fra reformationens indførelse til udgangen af det 18de aarhundrede. Af denne fortegnelse har jeg fundet to afskrifter, men merkelig nok forekommer Hr. Steens navn ikke der. Fortegnelsen lyder i sin helhed som følger:

- a. Prester i Lom i det 16de og 17de aarhundrede:
 Hr. Jon.....;
 Jørgen Knudsen;
 Søren.....;
 Povel Nielsen Fris, var præst i 1630 og døde 80 aar gammel;
 Magister Bent Fris, døde 1700;
- b. Prester i Lom i det 18de aarhundrede:
 Arnoldus Define, døde 1719;
 Hans Frisak;
 Hensing Kjerulf, blev forflyttet til Nannestad;
 Peder Middelfart, født i Middelfart i Fyen, var først Præst i 7 aar i Trankvebar i Ostindien; blev kaldt til Lom 1763 og døde 21de Januar 1771 i en alder af 42 aar;
 Lars Frisak, døde 1775;
 Søren Leigh, havde tilforn været residerende kapellan til Ringsaker; blev 1781 forflyttet til Gausdal;
 Hieronymus Leigh, residerende kapellan;
 Hans Glad, var først sogneprest til Flesbjerg; fik 1783 slag, medens han stod foran alteret og døde nogle timer efter;
 Niels I. Pedersen, var tilforn Prest paa Bornholm og kom 1783 til Lom.

Hermed ender Hiorthøys fortegnelse, som andetsteds fra vides at dække hele det 18de aarhundrede. Niels Iversen Pedersen, som fra 1780 til 1783 var prest i Pedersker (Peterskirke) paa Bornholm, var nemlig gift med Anna Cathrine Schou, som var en ældre søster af fru kapt. Hans Adam Thorp fra Mork i Lom, og døde 3die December 1799. Efter hustruens død søgte Hr. Pedersen afsked og forlod Lom næste aar. I hans sted kom Kappel, som døde allerede i 1802 og efterfulgtes af provst Halvor Arnesen.

Paafaldende er dog uoverensstemmelsen mellem foreliggende optegnelse og Hiorthøys liste. Som man vil se falder Hr. Steens

embedstid mellem Povel Nielsen Fris og Søren....., med mindre det sidste skulde bevise sig at være Hr. Steens døbenavn. Det er dog indlysende, at hverken Hiorthøy eller andre, som har befattet sig med lonsk kirkehistorie, intet vidste om Blakardokumentets tilværelse.

Reformationens indførelse i Norge begyndte allerede i 1536, men dens endelige gennemførelse daterer i virkeligheden fra 1607, da Norge ved Kristian IV's særlige omsorg fik sin egen kirkelov, hvilket mere end noget andet banede veien for den evangeliske kirkes endelige seier. I mellemtiden var kirkevæsenet, især i landsbygderne, i en sørgelig forfatning. Regjerings bestræbelser gik mere ud paa at komme i besiddelse af kirkens gods og rigdomme end at indføre den evangeliske lære, og alt skede ved magtbud. De katholske prester blev forjagede, relikvier og helgenbilleder ødelagte og kirkens gods konfiskeret, men at skaffe evangeliske prester for menighederne evnede man ikke. En mængde af disse forblev saaledes i lang tid presteløse og kun en bispestol besattes. Dertil kom, at de prester regjeringen sendte til Norge ofte var uvidende og endog moralsk fordærvede mennesker, som folket haanede, forjagede og endog dræbte, og deres billedstormerske iver gjorde dem endnu mere forhadte.

Saaledes var tilstanden ogsaa i Lom. Folket elskede den katholske tro, kirke og messe, og de var sine prester inderlig hengivne. I løndom feiredes messen, endog under livsfare, af omvankende munke paa gaardene, i skoven og i bjerghuler i fjeldene, fortæller sagnet. Den nye læres prester fandt saaledes ingen venlig modtagelse iblandt bygdens folk, som enten mest mulig fortiede deres tilværelse eller gav dem øgenavne og forøvrigt lod haant baade om kirken og regjeringens magtbud.

Den første evangeliske prest i Lom var ifølge sagnet en vis Mads, som formedelst de vældige indhug han pleiede at gjøre i

grødfadet paa gaardene, naar han var ude paa sognebud, blev kaldet Grauta-Mads. Det var med Næven mere end med prædikenen, at Mads bibragte sine sognebørn overbevisningen om reformationssagens berettigelse. Naar saaledes alle trudoms- og slutningsgrunde, som han magtede at føre i felten, intet frugtede, saa havde han i sin tunge næve og vældige ben et kraftigere overtydningsmiddel, og sagnet ved endnu at fortælle om de umilde omfavnelser, haankaade hallingkast og vilde berserker-gang, hvormed pastoren indprentede den nye lære i de stivsin-dede Lomværingers hjerter. Der manglede heller ikke paa dem i sognet, som foretrak at sætte reformationen paa en ordentlig styrkeprøve, og saadanne fik gjerne sit ønske opfyldt. Og da kniven i de dage som oftest sad temmelig løst i sognemændenes slirer, kom det ofte til livlige optrin; men troen fik nok de tvilende stedse ihænde, og ofte forsvarlig indbanket.

Det farligste ved kirkeforandringen i Lom var dog kirkernes og især "Lomskirkens renselse," eller fjernelse af helgenbillederne, relikvierne og alt, som hørte til den feierlige katholske gudstjeneste. Men just dette kald var Grauta-Mads en lyst, og sammen med andre ligesindede danske embedsmænd udførte han dette vovelige hverv med en grundighed, som oldforskeren dybt maa beklage. Til sognefolkets store rædsel og bestyrtelse overgaves alt til Bævrens vilde fossehvirvler, men sagnet beretter ogsaa, hvorledes fromme hænder lønlig og med livsfare opsporede og opfiskede de hellige prydelser paa Ottavavandet og opsatte dem paa hemmelige steder, hvor katholske messer derefter i lang tid feiredes i smug, en mulighed, som Grauta-Mads sikkerlig ikke havde tænkt sig.

Af saadanne hemmelige tilflugtssteder, hvor Bygdefolket under forfølgelserne, som paafulgte kirkeforandringen, samlede sig for at bivaane omvankende munkes messer, skulde der i den romantisk vilde Bæverdal, inde mellem Jøtunheimens fjeldkolos-

ser, have været flere. Saaledes nævnes Offigsbø (oldn. Ufeigsbu), som dengang synes at have været et herresæde. Endnu navnkundigere er Troldkirken, en mærkelig bjerghule længere oppe i dalen, hvor sagnet endog fortæller, at martyrblood flød og, hvor spor af kirkelige indretninger endnu skal kunne paavises. Alle saadanne folkesagn sættes i forbindelse med Grauta-Mads og reformationens indførelse i bygden.

I traditionen staar Hr. Mads som en karakter med alvorlige skavanker. Før sin indtrædelse i den geistlige stand skal hans liv have været alt andet end fromt, og han skal have havt baade rov og manddrab paa samvittigheden. Hans virketid i Lom indbefattede og endte ifølge sagnet med syvaarskrigens dage, altsaa omkring 1570. Sagnet vil ogsaa vide, at han døde en voldelig død. At folkesagnet bevarede erindringer om en saadan karakter som Grauta-Mads er ganske naturligt, omend senere og mere nøieregnende autoriteter fandt betænkeligheder i at opføre ham iblandt den lomske klerus. Forresten er dette ikke noget enestaaende eksempel paa kirkens tilstand i hin tid, om det end klarere end de fleste lignende tildragelser vidner om den almindelige forvildelse, som paafulgte romerkirkens fald i Norge, især i landsbygderne.

Ved denne tid begynder sandsynligvis Hiorthøys lomske preste-liste. De første to eller tre af de der opførte prester synes ogsaa at have været kongekaarne mænd og mere gallionsfigurer en virkelige sjælesørgere. Alle sagn tyder paa, at deres indflydelse i sognet var saare ringe. Folket var og forblev katolsk, og de slægter, som var opammede i romerkirkens skjød, maatte bogstavelig dør ud, førend den evangeliske retning kunde finde nogen nævneværdig tilslutning. I denne tid indtraf ogsaa Skotteindfaldet, hvis sagn og historie giver os et temmelig klart indblik i tidens almindelige moralske forvildelse.

Med Hr. Steens tiltrædelse, som her maa indskydes, begynder

Øiensynlig et nyt tidsafsnit i den lomske kirkehistorie. Hr. Steen var sikkerlig den første folkevalgte prest i Lom. Hidtil havde folket været ligegyldige tilskuere af og stiltiende taalt alle kirkelige misligheder, men nu mærkes interesse. Det maa visselig have kildret folkets selvstændighedsfølelse saaledes i det kirkelige at faa magten i sine hænder. At den nye kirkelov virkelig gav den evangeliske sag et betydeligt fremstød, kan neppe betvivles, og at Hr. Steen tiltraadte sit embede under almindelig tilfredshed og store forhaabninger fra folkets side, synes at fremgaa af selve optegnelsens omstændelige og feierlige ordlyd. Om der samtidig valgtes sognedegne og, om omgangsskoler organiseredes, som kirkeloven paabød, vides ikke, men vist er det, at det kirkelige i bygden fra nu af fremtræder i en lidt mere ordenet skikkelse.

Men medens der ved denne tid tydelig spores vaarliv i den kirkelige atmosfære, skulde der dog endnu hengaa lange tider, førend den lutherske kirke omfattedes med den hengivenhed og i den grad blev en folkekirke som den katholske havde været. Dertil fordredes en almindelig og gennemgribende folkebevægelse og, omendskjønt man nedigjennem tiderne finder lokale tilsprang i denne retning, saa var det dog først i den haugianske bevægelse ved enden af det 18de og begyndelsen af det 19de aarhundrede, at det kom til et endgyldigt gjennebrud. Katholicismen og evangelismen er i mangt og meget grundforskjellige retninger, baade, hvad natur og livsbetragtning angaar; thi medens den drivende kraft i den katholske kirke er organisation, er overbevisningen det ledende moment i den evangeliske; den første fremhæver det æsthetiske og imponere med sin ydre glans, medens den sidste tager sigte paa det ethiske og paa livet. Man vil saaledes kunne forstaa, til hvilken grad det vanvittige billedstormeri overalt skadede reformationsværket og sikkerlig ikke mindst i det afsidesliggende og afsøndrede Lom.

Titelen "Hr." som sogneprestelig embeds- eller værdigheds-

navn lyder naturligvis nutildags paafaldende. Denne brug af titelen daterer øiensynlig fra reformationstiden. Det hørte selv forstaaeligt til kirkeforbedringsværket at ophæve alle de inden den katholske klerus brugelige og historisk hævdede titler og rangsnavne, som ikke direkte kunde paavises at have bibelsk oprindelse. De lutherske prester synes fra begyndelsen af at have ført titelen Hr. som embedsnavn og dette bibeholdtes lige ind i det 19de aarhundrede. I et brev fra en skolelærer i Skiaker, da-

Fra Rustahalsen i Bøverdalen.

teret den 4de Juni 1823, benævnes den daværende sogneprest til Lom, Lars Steen, som Hr. Steen, og denne sprogbrug bevarede sig næsten til midten af aarhundredet. De katholske presters embedstitel derimod var "Sira," som med kristendommen kom fra det angelsaksiske England. Ordets afledning er: Sir, sire, engelsk; sire, fransk; signore, italiensk; senior, latin. At det katholske almuesfolk ikke kunde formaaes til at tiltale de forhadte billedstormende evangeliske prester med den ærværdige og kjære titel Sira er ganske naturligt. Derimod lod de sig lettere venne til brugen af den mere verdsliglydende embedstitel Hr.

Liste over bygdelagene,

med først hvert lags formand, dernæst dets sekretær:

Baldris Samband, A. A. Beblen, Stillwater, Minn.; A. M. Sundheim, Minneapolis, Minn.

Teslaget, A. A. Trovaten, Fargo N. Dak.; S. B. Salverfon, Fargo, N. Dak.

Hallinglaget, Dr. Olaf Th. Sberping, Fergus Falls, Minn.; Prof. J. P. Hertzgaard, Moorhead, Minn.

Numbølslaget, S. S. Strøm, Hillsboro, N. Dak.; D. O. Enes-tvedt, Belview, Minn.

Gudbrandsdalslaget, Rev. L. P. Thorbeven, St. James, Minn.; Ivar Ølstad, 1302 Washington Ave. So., Minneapolis, Minn.

Trønderlaget, konsul S. Bendek, Grand Forks, N. Dak.; Prof. T. C. Wollan, Fergus Falls, Minn.

Nordlandslaget Rev. J. A. Johansen, Spicer, Minn.; Julius Bauman, Carlton, Minn.

Sognalaget, Rev. D. Refsdal, Chetek, Wis.; D. Williamson, Owatonna, Minn.

Selbulaget, A. O. Serum, Halstad, Minn.; O. S. Uglem, Princeton, Minn.

Røsslaget, Prof. L. Boe, Forest City, Iowa; L. L. Torgerson, Kieffer, Minn.

Eatesdalslaget, Bj. Bjørnaraa, Starbuck, Minn.; G. Grundesen, Twin Valley, Minn.

Nordfjordlaget, Rev. A. J. Meland, Lodi, Wis.; Rev. A. Anderson, La Crosse, Wis.

Landingslaget, S. A. M. Steen, Northfield, Wis.; C. S. Beck, Lake Preston, S. Dak.

Totningslaget, John C. Gran, Spring Grove, Minn.; M. P. Thune, 2247 Fillmore St. N. E., Minneapolis, Minn.

Østerdølslaget, N. T. Moen, Fergus Falls, Minn.; Ole Høi-berg, Kathryn, N. Dak.

Søndmørslaget, Dr. S. Fjelde, Abercrombie, N. Dak.; Rev. T. Nørstad, Dwight, N. Dak.

Mjøsenlaget, Th. Gundersen, Beloit, Iowa; O. M. Onsum, Highwood, Ill.

Hadelangslaget, T. A. Walby, Hudson, Wis.; Per Jacobson, Hudson, Wis.

Solunglaget, Amund Østmo, Grand Forks, N. Dak.; C. M. Berg, McIntosh, Minn.

Sigdalslaget, N. B. Pederson, Rothsah, Minn.; G. T. Hagen, Crookston, Minn.

Wisconsin Telelag, Rev. S. S. Urberg, Blair, Wis.; O. T. Ormöreck, Arcadia, Wis.

Iowa Telelag, Rev. A. J. Torgerson, Lake Mills, Iowa; T. G. Tweed, Lake Mills, Iowa.

Tin og Gransherredslag, Halvor Odegaard, Oldham, S. Dak.; Lars Stenjon, Oldham, S. Dak.

Sundalslag, L. R. Anderson, Stevens Point, Wis.; E. G. Gladwed, Lake City, Minn.

Gardangerlag, Wollert Hildahl, Sioux Falls, S. Dak.; S. A. Jordahl, Sioux Falls, S. D.

Stabangerlaget, Rev. C. J. Eastvold, Jewell, Iowa; Rev. D. Shefbeland, Lisbon, Ill.

Søndhordlandslaget, Rev. L. D. Thorson, Eagle Grove, Iowa; Geo. Larson, Story City, Iowa.

Ringer-, Odals- og Eidsfjoglaget, J. E. Jacobson, Dazen, N. D.; Christian Chr. Lund, Keenah, Wis.

Hordalag (Horder og Bergsjere), N. S. Hoffstad, Augsburg Sem., Minneapolis, Minn.; Roy Eide, 2414 4th St. N., Minneapolis, Minn.

Norwegian - American.

Et norsk-amerikansk nyhetsblad
i det engelske sprog.

Der er blandt de norske i Amerika et vidtstrakt krav for en avis af denne art, -- et blad som den opvoksende, ofte engelsktalende, slegt vil læse med interesse og der ved vedligeholde de egenskaber og de kulturtræk, som de har faaet i arv fra sine forældre.

Bladet udkommer ugentlig
og koster kun 1 dollar aaret.

Skriv for eksemplar til

MOHN PRINTING CO.,
Northfield, Minn.

PATTERSON, CALIFORNIA.

Det skandinaviske Settlement i det solrige Stanislaus County, California, har de mest lovende Fremtidsudsigter. Enhver kan overtyde sig om Sandheden heraf ved at følge med os didud paa vor næste Ekspedition den 15de April. Udmerkede Farme kan endnu erholdes, men der maa handles strax. Udsæt ikke, men bliv med os nu. Billetten er billig nu og vi reiser i "special Car". Landkjøbere erhoder \$50.00 fra os for Reiseudgifter.

Scandinavian-American
Land & Colonization Co.,

N. J. BLOMGREN, Pres.

Dept. V. 215 Plymouth Building,
MINNEAPOLIS MINN.

Nordfjordlaget holder sit næste aarlige stævne i Fargo og Moorhead Onsdag og Torsdag 5te og 6te Juni førstkommende.

Abonner paa Samband!

Det udkommer hver maaned.

Det er et literært familieblad for det hele norske folk i Amerika, og vil levere den bedste folkelige læsning, ved norsk-amerikanske forfattere, som det er muligt at faa -- helst saadant stof som angaar de gjøremaal og interesser som det almindelige publikum forstaar og skatter, og skrevet af dem som faktisk og praktisk ved hvad de behandler.

Det er desuden tilegnet bygdelaagbevægelsen, og er det eneste skrift, som har sat sig til maal, at tjene denne sag i almindelighed, som dens særlige tolk og talsmand.

Skriv efter prøvehefter.

Samband udkommer hver maaned, og koster en dollar aaret. Med kontingent for et aar, send ind dit navn og adresse tydelig skrevet, med post-office, Stat (og husnummer i by.)

Kjøb helst money order betalbar til A. A. Veblen. Send saa det hele til

Samband

322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn.

Lutheran Publishing House

NORTHWESTERN BRANCH

719 Hennepin Ave. MINNEAPOLIS, MINNESOTA.

Vi har paa lager komplet udvalg af bibler, salmebøger og god literatur baade i det engelske og det norske sprog. Skriv efter katalog, der tilsendes frit. Skriv til vort Decorah, Iowa hus for pris paa indbinding af bøger, tidsskrifter, osv.

Bjørnsons Samlede Værker Mindeudgave.

FEM BIND. 2,700 SIDER.

Heftet.....	\$7.00
I Shirtingsbind	9.50
Halv Marocco.....	11.50

SEND ORDRE TIL

The Free Church Book Concern

322 Cedar Ave., Minneapolis, Minn.

Stort Assortement i Malerverer

Pratt & Lambert's	Fernisser
Lowe Brothers'	Maling
Adams'	Koster
Malerers	Udstyr

EN GROS OG DETAIL.

Twin City Paint Company

111-113 So. Sixth St. = Minneapolis.